

Josep Renau (1907-1982): Compromís i Cultura
Dossier de premsa

FITXA TÈCNICA DE L'EXPOSICIÓ

ORGANITZA I PRODUEIX

Universitat de València. Fundació General Universitat de València.

Societat Estatal de Commemoracions Culturals (SECC).

AMB LA COL·LABORACIÓ

Patronat Martínez Guerricabeitia.

Fundació Josep Renau.

Octubre Centre de Cultura Contemporània.

Ajuntament de València.

Direcció General de Cooperació i

Comunicació Cultural (Ministeri de Cultura).

Direcció General de Belles Arts i

Bens Culturals (Ministeri de Cultura).

AMB EL PATROCINI

Bancaixa.

Banco Santander.

AMB EL SUPORT

IVAM (Institut Valencià d'Art Modern).

IVAC (Institut Valencià de Cinematografia Ricardo Muñoz Suay).

COMISSARI

Jaime Brihuega.

ADJUNT AL COMISSARI

Jordi Ballester.

COORDINACIÓ GENERAL

Norberto Piqueras.

GESTIÓ

Lydia Frasquet.

Maite Ibáñez.

Manuel Martínez.

Salomé Sala.

DISSENY D'EXPOSICIÓ

Pepe Beltran.

DISSENY GRÀFIC

Ibán Ramón.

PRESTADORS

Ateneu Espanyol de Mèxic

Arxiu Jorge Ballester

Arxiu José Huguet

Arxiu Ibán Ramón

Biblioteca Valenciana

Biblioteca del Pavelló de la República, Universitat de Barcelona

Col·lecció Ana Deltoro

Col·lecció Fernando Cremades

Col·lecció De Pictura. Madrid

Col·lecció Ricard Rosso

Deutsches Rundfunk Archiv, Babelsberg, Berlín

Francesc Bodí

Fundació Josep Renau

Fundació Provincial d'Arts Plàstiques Rafael Botí,

Diputació de Còrdova

Hemeroteca Municipal de Madrid

Hemeroteca Municipal de València

Institut Valencià d'Art Modern

Museu Nacional Centre d'Art Reina Sofia

Museu Ramón Gaya, Múrcia

Museu d'Art Contemporani de Barcelona

Patronat Martínez Guerricabeitia

Salvador Albiñana

Universitat de València

Xavier Monllor

PREMSA

Gabinet de premsa de la UVEG.

Magda Ruiz (cultura). magdalena.ruiz@uv.es

Manuel Peris (cap de premsa). premsa@uv.es

Francesc Bayarri i Remei Castelló.

Gabinet de premsa de la SECC.

Rosa Valdelomar (cap de premsa)

rvaldelomar@secc.es

Mónica Hernández o Pablo Garrigues

prensa@secc.es

SEUS I DATES

Edifici històric de la Universitat de València. La Nau (c/ Universitat, 2). Sales: Estudi General, Thesaurus i Martínez Guerricabeitia.

Octubre Centre de Cultura Contemporània (c/ Ferran,12).

Del 25 de setembre a l'11 de novembre de 2007. La Nau: de dimarts a dissabte, de 10 a 13.30 hores i de 16 a 20 hores. Els diumenges, de 10 a 14 hores. Octubre Centre de Cultura Contemporània. De dilluns a diumenge de 10 a 20 hores.

ITINERÀNCIA

Museu d'Art Contemporani de l'Ajuntament de Madrid, desembre 2007 - març 2008.

DOCUMENTAL

Josep Renau: art en guerra

Organitza i promou

Universitat de València.

Societat Estatal de Commemoracions Culturals (SECC).

Hi col·labora

IVAC.

Producció

Gran Angular Indústries Audiovisuals.

Guió i direcció

Joan Dolç.

Documentació

Carles Pascual, Loles Sanchis.

Any 2007. Durada: 20 min.

VALÈNCIA, CAPITAL CULTURAL DE LA REPÚBLICA

Amb motiu del 70 aniversari de la capitalitat de València durant la Segona República (1936-1937) i de la commemoració del primer centenari del naixement de Josep Renau (1907-1982), la Universitat de València amb la col·laboració de la Societat Estatal de Commemoracions Culturals (SECC), adscrita al Ministeri de Cultura, organitza una sèrie d'activitats acadèmiques i culturals que es presenten sota la denominació genèrica de València, capital cultural de la República.

Totes aquestes activitats es desenvoluparan des de setembre de 2007 fins a febrer de 2008.

Per a una informació més detallada del programa «València, capital cultural de la República», consulteu www.uv.es/cultura

RENAU: UN CENTENARI DE COMPROMÍS I CULTURA

Activista polític, intel·lectual compromès més enllà dels simples principis generals, polemista infatigable i precís, grafista prolífic, pintor que es resistia a pintar només per a l'audiència del seu propi interior, cartellista excepcional, fotomuntador implacable, il·lusionat muralista..., Josep Renau ens ha llegat una obra immensa, l'excel·lència de la qual exigeix la contemplació museística lúcida, però, sobretot, reclama una reinserció activa en la consciència i l'imaginari col·lectius.

El centenari del seu naixement constitueix l'excusa perfecta per configurar aquesta exposició antològica *Josep Renau (1907-1982): compromís i cultura*, organitzada i duïda per la Universitat de València, a través de la Fundació General, i la Societat Estatal de Commemoracions Culturals, (SECC), adscrita al Ministeri de Cultura i comissariada per Jaime Brihuela; tota una oportunitat de revisar i donar a conèixer ideològicament, intel·lectualment i estèticament la figura de Josep Renau i el seu important llegat. Per a aquesta ocasió s'han reunit a l'edifici històric de la Universitat de València, La Nau, al llarg de tres espais expositius, i a l'Octubre Centre de Cultura Contemporània, dos centenars i mig de peces representatives del que va ser una activitat que, contemplada des de la distància, resulta sens dubte desbordant. Quadres, dibuixos, esbossos de murals, fotomuntatges, cartells, il·lustració gràfica d'índole diversa... componen un conjunt d'obres que desplega un ampli ventall de gèneres d'expressió visual, alhora que posa en evidència la inesgotable elasticitat plàstica de Renau.

Aquesta mostra es completa amb material divers sobre suport audiovisual, a través del qual podem accedir a filmacions de caràcter documental, audicions musicals, així com a la projecció a gran format d'imatges dels murals realitzats per l'artista a Mèxic i Alemanya. S'ha realitzat un documental propi per a l'exposició titulat *Josep Renau: art en guerra*, dirigit per Joan Dolç.

Segons el comissari de l'exposició, Jaime Brihuela, «Josep Renau és un referent clau per a entendre la naturalesa i el comportament de la cultura espanyola contemporània. Ho és des de tots els flancs de la seua biografia com a artista, responsable de política cultural i intel·lectual atent a tot allò que des del present implica el disseny del futur. I això fins al punt de rubricar un dels pols de la dialèctica aferrissada que es va produir entre les nocions de *puresa* i *compromís*, tot encoratjant l'esdevenir de la nostra cultura durant el tram central del segle xx».

Segons l'opinió de Brihuela, «la seua insubmergible concepció de l'art i la cultura com a factors d'agitació, encara més, com a eines indispensables per a transformar les estructures que regeixen les relacions socials en una direcció de progrés, fa d'ell un veritable símbol alternatiu. El paradigma d'aquella condició intel·lectual que es resisteix a entrar en cap mausoleu, perquè està disposada a continuar vigent (o, si s'estima més, pendent) com el gen més actiu d'entre tots els que han impulsat l'Edat de la Raó».

Si fem un recorregut cronològic d'aquestes obres, queda patent com Renau sintonitzava, successivament, amb les propostes comunicatives del seu temps. L'*art déco*, el primitivisme tel·lúric de la poètica de Vallecas, l'herència de l'activisme gràfic del dadaisme compromès, així com la seua continuïtat en les successives poètiques visuals del radicalisme polític germànic i en molts registres de la sensibilitat neoobjetivista d'entreguerres, la vocació col·lectiva del gran muralisme dels mexicans, el constructivisme realista dels temps de la guerra freda...

També va saber connectar amb l'autonomia lingüística que va manifestar el disseny publicitari. La seua dilatada sèrie *The American Way of Life*, per exemple, mostra, segons les paraules de Brihuela, «com Renau assumia una permeabilitat mediàtica semblant a aquella de què feia morbosa gala el *pop art* quan, per les mateixes dates, transgredia les fronteres del recinte dels gèneres artístics. Però Renau ho feia amb una diferència substancial, ja que si assumia la selva d'imatges circumdant, era per a poder atacar el cor mateix del context ideològic, econòmic i polític de què estava brollant aquell univers dels *mass media*».

A través d'aquesta exposició no sols es commemora ací l'artista i el dissenyador gràfic, sinó també aquell que amb la seua escriptura va polemitzar sense parar, descendint sempre en estratègic picat sobre moments especialment crucials de la nostra història cultural. I, molt especialment, aquell que va afrontar responsabilitats polítiques en temps de crisi amb una brillantor que difícilment ha tornat a ser igualada. El pavelló espanyol de l'Exposició Universal de París de 1937 i els seus continguts excepcionals, el salvament del tresor artístic espanyol amenaçat pels bombardejos dels sublevats o la creació del Consell Nacional de la Música i l'Orquestra Nacional són tres referents titànics de l'any i mig que a penes va romandre en el càrrec de director general de Belles Arts.

Brihuega conclou que aquesta exposició «és un homenatge que també reclama un acte de justícia històrica. Ningú no pot negar avui, i ningú no ho fa, el lloc tan important que Renau ocupa en la història de la nostra cultura visual contemporània. No es pot abordar Renau sense anteposar, com una veritable premissa *sine qua non*, aquest compromís ideològic, social i explícitament polític que va mantenir al llarg de tota la seua vida. Per això, l'ordre de col·locació dels substantius que articulen el subtítol d'aquesta mostra: *compromís i cultura*».

ESTRUCTURA DE L'EXPOSICIÓ

La mostra s'estructura en quatre seccions:

- 1) *Temps de República. Entre la formació i el compromís (1926-1936)*: Sala Martínez Guerricabeitia.
- 2) *Espanya en guerra (1936-1939)*: Sala Taurus.
- 3) *Creuant l'oceà. L'exili a Mèxic (1939-1958)*: Sala Estudi General.
- 4) *Imatges més enllà del mur. A la República Democràtica Alemanya (1958-1982)*: Centre Octubre.

En cadascun d'aquests apartats es combinen les obres originals amb el material documental i les projeccions audiovisuals, tant d'obra associada a l'arquitectura i a l'espai urbà com de textos de Renau que sintetitzen la seua posició intel·lectual. Aquesta exposició es presentarà al Museu d'Art Contemporani (Madrid), de desembre de 2007 fins a març de 2008.

1. Temps de República. Entre la formació i el compromís (1926-1936) Sala Martínez Guerricabeitia. La Nau

Renau Beger va exposar, per primera vegada, pel desembre de 1928 a Madrid, al Cercle de Belles Arts, apadrinat pel gran mandarí de la crítica artística espanyola, José Francés. Amb aquesta mostra va assolir un clamorós èxit de crítica i públic. L'any 1929 Renau va enterrar el seu heterònim *Renau Beger*.

Renau es va incorporar a la cultura visual espanyola des de mitjans dels anys vint. Ho va fer com a dissenyador gràfic, fent cartells i portades de llibres i revistes, a través dels quals connecta amb els trets bàsics del disseny modern internacional. Al principi dels trenta va realitzar alguns dibuixos que enllacen amb la «poètica vallecana» difosa per Alberto i Benjamín Palencia i va començar a compondre els seus primers fotomuntatges.

A partir de la proclamació de la República, Renau va manifestar obertament el seu compromís polític, es va afiliar als 24 anys al Partit Comunista, del qual ja no es va separar mai, i va concentrar el gros de la seua activitat com a intel·lectual, polemista i dissenyador en diverses plataformes ideològiques i culturals d'esquerra. La seua participació com a grafista i redactor en revistes compromeses, com *Estudios*, *Orto* i *Octubre*, en què va actuar com un importantíssim agent de renovació i posada al dia del cartellisme, es consuma amb la fundació, la direcció i el

disseny de la important revista valenciana *Nueva Cultura* entre gener de 1935 i juliol de 1936. Al començament, Renau no sols va ser el seu director tàcit, sinó que a més va realitzar la maqueta de les seues pàgines, va redactar editorials, va traduir textos i fins i tot va pagar moltes factures del seua pròpia butxaca.

Va ser una etapa en què Renau professionalment es va multiplicar: va dirigir el primer taller de fotolitografia de València i va ser contractat com a professor a l'Escola de Belles Arts de Sant Carles, controlada pel Ministeri. D'aquesta època són cartells, com el cèlebre *Las Arenas*, on conflueixen modernitat amb *art déco* amb un cert vocabulari formal pres del constructivisme rus, elaborat amb la nova tècnica de l'aerògraf, de la qual va ser pioner a Espanya. També les quatre portades de l'*Antología de la felicidad conyugal*, que pertany a l'àcrata *Biblioteca Estudios*, que publicava l'editorial homònima.

D'altra banda, i ja en el camp del cartellisme, entre 1934 i 1936, gràcies en gran manera a les seues excel·lents relacions amb Vicente Casanova, gerent de la productora cinematogràfica valenciana CIFESA, Renau es va convertir en un dels principals cartellistes de cinema espanyols.

2. Espanya en guerra (1936-1939)

Sala Thesaurus. La Nau

Renau va mantenir una activitat incessant des dels primers dies de la guerra civil. Va realitzar cartells, fotomuntatges, murals i va desenvolupar tota mena de recursos i instruments comunicatius propis d'una activitat decididament «agit-prop». També va escriure textos de caràcter programàtic i va animar debats vigorosos sobre la funció de l'artista i la naturalesa del seu treball en temps de compromís col·lectiu.

Pel juliol de 1936 va ser nomenat codirector, juntament amb el seu amic socialista Max Aub, del periòdic *Verdad*. Poc després, pel setembre, Renau va ser nomenat director general de Belles Arts del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, i va ser responsable de la posada en marxa d'empreses fonamentals, com van ser el Pavelló Espanyol de l'Exposició Universal de París de 1937 i els seus excepcionals continguts, el salvament del Tresor Artístic amenaçat pels bombardejos dels sublevats o la creació del Consell Nacional de la Música i l'Orquestra Nacional. Una de les seues primeres iniciatives com a director general de Belles Arts va ser oferir la direcció del Museu del Prado a Picasso, que va acceptar, malgrat que el seu càrrec va ser més nominal que real.

Al final de 1936 Renau va viatjar a París per invitar oficialment Picasso, Dalí i altres artistes espanyols a solidaritzar-se amb la causa de la República espanyola i a participar en el pavelló d'Espanya de l'Exposició Internacional de les Arts i les Tècniques, per a la qual el pintor malagueny va crear aquesta gran icona de l'art contemporani mundial que és el *Guernica*. De tornada a Espanya, al començament de 1937, Renau va publicar *Función social del cartel publicitario*, que havia llegit prèviament, pel desembre de 1936, a l'Aula Magna de la Universitat de València.

Ja des del mateix començament de la guerra civil, Renau es va mostrar com un dels principals cartellistes de l'Espanya republicana. Els magistrals cartells que va realitzar al final de 1936, tots ells relacionats d'una manera o una altra amb el Partit Comunista, es troben sens dubte entre els millors de la seua producció: *El comissari*, *nervi del nostre exèrcit popular*, per exemple.

Pel novembre de 1937 el Govern es va traslladar a Barcelona i Renau també es va mudar amb la seua família a la ciutat comtal. El segon gabinet presidit pel socialista Juan Negrín va requerir el fotomuntador valencià per a la direcció de la Propaganda Gràfica del Comissariat General de l'Estat Major Central de l'Exèrcit. De llavors és un altre de les seues grans cartells polítics, *Hui més que mai, victòria*. Però més destacables que els cartells van ser els grans fotomuntatges de tipus constructivista destinats a il·lustrar *Els tretze punts de Negrín*.

3. Creuant l'oceà. L'exili a Mèxic (1939-1958)

Sala Estudi General. La Nau

Pel febrer de 1939, després de perdre la guerra civil, Renau, com molts altres brillants intel·lectuals i artistes espanyols, es va veure obligat a exiliar-se. Renau es va instal·lar finalment a Mèxic, en la vida cultural del qual es va acabar integrant intensament. A més, el govern postrevolucionari del general Lázaro Cárdenas va oferir als immigrants espanyols la nacionalitat mexicana, una oportunitat que va permetre als espanyols integrar-se amb tots els drets i en peu d'igualtat en la societat centreamericana. De fet, Renau va deixar de ser espanyol i es va convertir en mexicà, nacionalitat amb la qual va morir l'any 1982.

Després d'una breu experiència com a pintor, a banda de guanyar-se la vida realitzant cartells cinematogràfics i alguns de caràcter institucional, Renau va començar la seva activitat com a muralista, integrat en un equip format pel cèlebre pintor David Alfaro Siqueiros i després treballant per compte propi. L'obra mural més important d'aquesta etapa no va ser realitzada a Ciutat de Mèxic, sinó a Cuernavaca, a l'Hotel Casino de la Selva, amb el títol *Espanya cap a Amèrica: un gran fris continu d'una mica més de 4 metres d'alçada per 30 de longitud*, de caràcter al·legòric, que exposa la història d'Espanya des de la prehistòria fins al descobriment d'Amèrica.

La seva activitat política el va portar a continuar escrivint i dissenyant per a diverses publicacions de l'esquerra. També amb el seu treball de fotomuntador va començar l'any 1949 la que seria una de les seues grans sèries: *American Way of Life*. Amb això, Renau enllaçava la tradició avantguardista del fotomuntatge i el collage d'entreguerres amb una anticipació de l'ús de recursos mediàtics del qual després es va nodrir el pop art. Aquesta obra no es va considerar acabada fins l'any 1976, quan es va presentar definitivament al pavelló espanyol de la Biennal de Venècia.

4. Imatges per a travessar el mur. A la República Democràtica Alemanya (1958-1982)

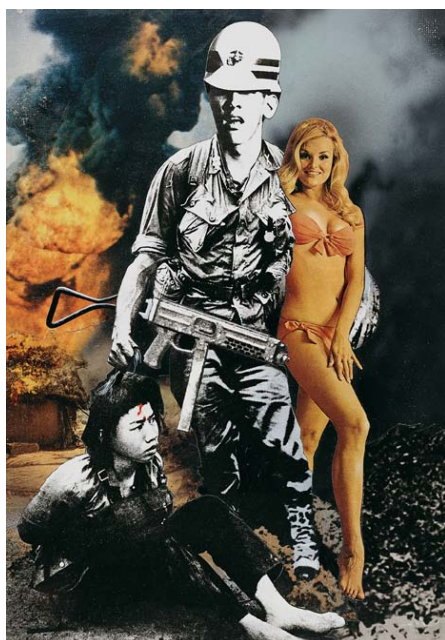
Octubre Centre de Cultura Contemporània

Durant els anys de la seva residència a l'Alemanya de l'Est, l'activitat de Renau va continuar sent incessant com a cartellista, fotomuntador, muralista i realitzador de diverses pel·lícules animades per a la televisió alemanya. Viure al Berlín soviètic va significar d'alguna manera una tornada a l'ortodòxia comunista.

Amb un realisme constructiu, entès com una asserció ideològica per a temps de guerra freda, cosa que va argumentar amb escrits, va realitzar diversos murals en diverses localitats alemanyes.

A partir de 1976 es va traslladar en diverses ocasions a Va començar amb una nova sèrie de fotomuntatges sota el títol genèric de *Sobre Alemanya* i, sobretot, va desenvolupar la sèrie *American Way of Life*, que ja havia començat a Mèxic i que llavors va assolir un potencial crític demolidor i es va convertir en un model d'actuació per a bona part del pop espanyol compromès. Cal destacar que si crucial va ser l'activitat fotomuntadora a Berlín, no ho va ser menys la seva tasca com a pintor muralista. Va ser un llarg període que no va acabar fins que va morir i que es va caracteritzar per la seva conversió d'asilat pintor mural en director d'un equip de treball o col·lectiu muralista.

Espanya, on va publicar diversos llibres i va realitzar nombroses exposicions de la seva obra. La seva activitat no va cessar fins que va morir el 1982. Les seves cendres reposen al cementeri berlinès de Friedrichfelde, on descansen les restes de combatents antifeixistes.

DADES BIOGRÀFIQUES

Josep Renau va nèixer el 7 de maig de 1907 —però no consta com a tal en cap registre parroquial de València, la seua ciutat natal, perquè el seu autèntic nom era el castellà José Renau Berenguer—, fill primogènit de José Renau Montoro, brillant restaurador, pintor i acadèmic professor de l'Escola de Belles Arts de Sant Carles de València, i de l'ama de casa Matilde Berenguer Cortès. Per això, per ser el primer fill d'una família nombrosa, el seu progenitor li va inculcar l'amor a l'art.

L'any 1920, als tretze anys, es va matricular en l'Escola de Belles Arts de Sant Carles, un centre acadèmic on predominava, en la dècada dels anys vint, l'estètica postsorollista, davant la qual Renau va reaccionar amb virulència i, després d'un conat de rebel·lió plàstica, va ser expulsat temporalment de l'Escola. El seu pare professor el va castigar obligant-lo a treballar a la litografia Ortega, i aquesta represàlia paterna va marcar el destí del rebel adolescent. Renau va compatibilitzar el treball litogràfic amb els estudis de Belles Arts i, així, el 1927, als vint anys, va aconseguir graduar-s'hi i, fins i tot com a estudiant destacat, va rebre el Premi Roig de Teoria de les Formes Arquitectòniques i Art Decoratiu, i el Premi del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts de Teoria i Història de les Belles Arts, que comportava bossa en metàl·lic.

Entre els divuit i els vint-i-dos anys, el jove Renau va adoptar el pseudònim, gairebé heterònim, de *Renau Beger*, tot afrancesant el seu cognom matern i entrant així de ple en la modernitat cosmopolita, frívola i metropolitana de l'*art déco* que dominava la il·lustració valenciana durant els alegres anys vint. *Renau Beger* es va decantar, a través de diverses empreses litogràfiques, pel disseny gràfic, el cartellisme i la publicitat comercial, món artístic que ja no va abandonar mai.

